

ENEIDE TERZA LEZIONE (CANTO SECONDO)

• LA MÒORT DE PRÌAMO

Sö la pòorta, pròpia davàanti a 'l ingrès, el püsèe bràavo 'l è Pìro, che 'l brilàava cun le so àarmi de bróons che le lüüšia infina. Cuśé tùurna a la vita, cun el mangiàa de le èerbe velenùuse el serpèent che 'l frèt de 'l invèerno el 'l iiva custringiit a sguarnàase in de na tàana caldina sóta tèra: en splendùur de giüentüü, töt nööf, perdiida la vécia péel, l'imbiirla la schèena che briis'cia, vàalta in de'l sùul, el davàanti drìt, cun la léengua a trii tòch che 'l móof tàa'me na frécia. Inséma a Pìro, i céerca de 'ndàa dèenter in de'l palàs el grandisim Perifàante, el viulèent Automedóonte, auriiga de i cavàj de Achìle, tötì i giuèen de Scìiro, e i làancia sö 'l tég de le tòorce impìse. Tra i prim gh'è Pìro che el ghe dà dèenter miia de rìder. Ciapàat in màan en sigüròt a dùu tàj, el màanda a balòn la pòorta rivestiida de bróons: el spàca a més na tràaf, el sfóonda el fòort lègn, per rivàa a viighe en sbragamèent fóora de mišüüra. Ècula che se vèt bèle la cà de dèenter, i lóonch curidùur, la šòona de l'intimitàa de Priamo e de i rè antiich: se vèet àan i suldàat a guàardia de 'l ingrès. El palàs 'l è pièen de gèent che criida e da 'n cašòt disperàat, le càmere püsèe guarnàade le rimbóomba de 'n cridamèent de dóne e de regàse: en cincél che riiva sö infina a 'l òor de le stéle. Le màader stremiide le cùr tàa'me màte per tóta la gràan cà e le bàaša i batitòj de le pòorte, e le ghe làsa 'l sègn. Pirro el và avàanti cun na fòorsa dègna de so pàader Achìle. Sbramèent e guàardie i riès miia a fermàal: la pòorta la bàla a i tàanti cùulp de 'l ariéete, i batèent i véen šó tiràat fóora da i pòlech. J Argiivi i se fà stràada de fòorsa, i riiva in de na möcia in de'l palàs, i sbràaga sö töt e i cùpa sübìt i prim difensùur, e j impièena la cà de suldàat. En fiòm che spöma e che 'l gh'aa rumpiit j àaršen e le diighe cu'l so andàa catiif, e pò el quèercia cun l'àaqua i càamp e 'l se tiira adrée in de l'óonda pràan vàalta le béestie cun tôte le stàle, 'l méen spaventùus, méen uribil. Mé stès gh'òo vist Pirro ciùch de cuntentésa intàant che'l cupàava quaidöön. Gh'òo vist a 'l ingrès i dùu fradéi Atriidi, gh'òo vist Écuba inséma a le so cèent nóore e, tra j àaltar, Priamo*

*una bipenne

fàa 'l spurchès cu'l sàanch in de'l fóoch cunsacràat da lüü stès. Chéi cinquàanta lét, prumésa de tàanti neóot in avàanti, le pòorte d'òor barbàrich cun tàanta süpèrbia e de trufèi, j è vegniit só: i Gréeci j è in töti i pòst, el fóoch 'l è rivàat in de j àangoi dùa gh'è miia de nemiich.

Vòoret fòorsi savii quàale la siès stàta la sòort de Priamo? Quàant el vèt la so citàa cascàa só uramàai cucàada, quàant el vèt le pòorte de'l palàs tiràade sö e 'l nemiich rivàa me 'n bóo dèenter in de la cà, el véc el ciàpa sö le spàle, che tremàava per l'etàa, le àarmi da tròp tèemp lasàade só; el ciàpa na spàada che serviiva nièent per móorer cóontra i Gréeci.

In méša a'l palàs, in curtiil, a la vèerta sóta 'l céel, gh'éera en gràant altàar e lé apùus na gràan piàanta de laür che la dàava óombra a i Penàati. Chì stàava setiide töte inséma atùurno a 'l altàar, a brasàa sö le figüüre celèsti, la regina Écuba cun le fióole: le parìiva culóombe scapàade de frésa da na néegra tempestàada. E Écuba, quàn' la gh'aa vist Priamo vestiit cun chéi armamèent che 'ndàava bèn pütòst a 'n giüinòt, la gh'aa dît: "Òm disgrasiàat, che matiisìa t'è vegniit per ciapàa in màan la spàada e la làancia? Indùa cùret? Chéest' ùura disgrasiàada la gh'aa miia bişógn de àarmi tàa'me le tùe, de'l bràs de 'n véc. Le stès Ètore (se el me Ètore el füdès viif e amò chì) el pudarès fàa nièent.

Véa, alùura, l'umbrìa di chéesto altàar la prutegiarà té e töti, sinò töti murarùm!" Intàant che la dişìiva cuşé la gh'aa tiràat vèers de lée Priamo e la gh'aa fàt pòst lé veşéen a 'l altàar. In chél mumèent Pòlite, öön di so fióoi, scapàat da 'l masamèent de Pìrro, el cùr in méša a le fréce, in méša a i nemiich, ferìit, per i pòortech lóonch e le càmere vóode. Cun en rabiòn adòs, Pìrro el ghe cùr adrée per ciapàal e quàaşı el ghe la fà, cun la làancia didrée a la schèena. A la féen, pròpia davàanti a j óc de i genitùur, Pòlite el brigùla in tèra in de 'n làach de sàanch, e 'l ööltim bùf el tìira fóora. Priamo, àan se 'l éera bèle sóta l'àala de la mòort, 'l è miia stàt bòn de frenàa l'emusiòn e la còlera: "Oh té - el vùuša – che te sèet stàt bòn de fàa chél che gh'òo vist! Se in céel

gh'è amò la pietàa e la giüstìisia, i Dèei i te la fàsa pagàa per viime custringiit a véder la mòort de me fióol: tremèent spetàcol sacrilèch per j óc de 'n pàader. 'Chìle, chél 'Chìle che te dišet a tòort d'éser nasiit da lüü, 'l è miia stàt cušé catiif tàa'me té vèers Priamo; ma el gh'aa respetàat i dirit de chiì préega e el m'aa dàt indrée el cadàaver de Étoire perché el pudès éser sutràat, e pò el m'aa fàt turnàa indrée a Tròoja". Intàant che 'l dišiiva cušé el véc el gh'aa lanciàat en giavelòt sèensa fòorsa, che a'l bróons de 'l scüüt de Pirro el gh'aa fàt apèena catiigol. La làancia da fàa rìder la s'è miisa a pindulàa in méša a'l scüüt. E Pirro: "Alùura vàaghe té a prutestàa da me pàader. Ricòordete de parlàaghe de mé, d'i me tòort, de Pirro disgrasiàat: e adès móor!"*

El l'aa tiràat a 'l àaltar che'l tremàava, che'l bris'ciàava sö 'l sàanch de'l fióol. Cun la mansina alùura e l'aa ciapàat per i cavéj lóonch e, tiràada fóora la spàada che la lüšiiva, el ghe l'aa infilsàada in de'l fiàanch quàaši tötta. Chéesta l'è stàta la féen de Priamo. El Destéen el gh'aa purtàat via de màala mòort – intàant che 'l vediiva Tròoja a brüšàa, Pèergamo na rüina – 'l òm che in tèemp indrée 'l éera stàt gràan duminadùur de tàanti pòpoi e de tàanti paées de l'Áašia. En föst gigantèsch che ripòoša adès in de 'n spiins dešèert de la pàatria, na téesta biàanca stripàada via da chél föst: en còorp sèensa nùm.

Chì per la prìma vòolta sùunti stàt ciapàat da 'n terùur fóora de'l bùl, che 'l m'aa giasàat el servél. Quàant gh'òo vùst chél véc, cun j àn de Anchiše, sbàter fóora el bùf de la vùta sóta 'l fèr asaséen, m'è vegniit in mèent la fàcia de me pàader: e pò Crèuša de per lée, la cà fóorsi casàada šó e la sòort de Jùulo picenéen. Me sùunti giràat indrée a vardàa quàanti amò me 'n vegniiva adrée. Nisöön. Töti i m'iiva piantàat, stràch de fàa la guèra: chiì s'éera lanciàat in de'l vóot cun en sàalt terìbil, chiì brüšàat in de le fiàme.

Siivi restàat de per mé uramàai; ma a 'l ingrès de'l tèempli de Vèesta, sguarnàada in silèensi in chél pòst segréet, védi Élena, la fióola de Tindaro: la lüüs de'l brüšamèent la me fiiva véder töt, in ògni pòst indùua 'ndàavi. Fifùna de i Trujàan che i la udiàava per la sitüasiòn de Pèergamo, cun la paüüra

*de la vendéta de i Gréeci e la còlera de'l spùus tradiit,
Erinni de Tròoja e inséma de la so pàatria, Élena la s'éera
sguarnàada, miia viista, in sö 'l altàar. En fóoch me brüşàava
in de l'ànima. La còlera la m'aa dît de vendicàa la pàatria
che la và in rüina cun la mòort de chéla disgrasiàada.
"Chilée - gh'òo pensàat - la se salvarà, la turnarà
regina e la vedarà el trióonf de Spàarta e de la pàatria
Micéene! La vedarà el so òm, la cà, i pàader e i fióoi,
padrùna de na téera de schiàave e de schiàavi trujàan.
E Priamo el murarà de spàada, Ìlìo brüşàada, la spiàagia de
i Trujàan la se sarà tàante vòolte quarciàada de sàanch! Nòo,
la sarà miia cusé. Áan se gh'è miia unùur in de 'l pünii na dóna,
àan se vitòorie de'l gèner le pòorti miia glòoria, in tàanti i
me farà i cumplimèent per viighe distrügiit en mùuster de'l
gèner: alméeno gh'àaro cuntentàat l'ànima cun el fóoch de
la vendéta e gh'arò cuntentàat àan la sèner di mée".
Cusé dišìivi, stravòolt da la ràbia, quàant èco la sàanta me
màader, bèla cùma l'ivi màai viista, la se prešèenta a i
me óc, che la brilàava in de la nòt de na lüüs püüra. La s'è
fàta véder cùma na véera Déa, gràanda cùma i la vèt de sòlit
i Celèst; la m'aa tegniit féermo, la m'aa ciapàat, e cun la so
bùca de róoša la m'aa dît: "Che dùluur te fà végnér fóora la
to ràbia màai dumàada? Perché te rabìset cusé tàant, e te
gh'èet miia cüüra de mé e gnàanca di tóo? Cùr prima a véder
to pàader Anchiise fiàch fiachèent de i so àn e Ascàanio picenéen,
se j è amò vif!
Tòt intùurno a lùur se móof i suldàat de i Gréeci; sènsa la me
prutesiòon le fiàme j arès bèle ciapàat dèenter
e la spàada de i nemìich la j arès bèle cupàat. 'L è miia
stàata la fàcia udiùuša de la Spartàana, e gnàanca Pàride
maledèt a sbragàa sö la putèensa trujàana, in de'l sbatìila
šó da la sìma de la so altésa, ma l'è stàata la cativéeria de i
Dèei. Sé, de i Dèei. Té vàarda (farò ciàar de i niigoì che te
sguàarna i to óc puarèt e che i te véen apróof pièen de
ümit; viighe miia paüüra de chél che te diis to màader e
übidis a i so ùurden) chì, dùa te védet cà a tòch e sàs
impirlàat sö, dùa te védet giràa en niigol de pùulver e de
föm, Poseidòon cu'l so ras'c a trii dèent el sbàt in àaria le*

müüra e i fundamèent, el sbràaga la citàa cumpletamèent. Chì, Giunòone catiiva l'è rivàada per prìma a le pòorte Scee e rabiida 'me 'n turél, armàada in de na manéera màai viista, la ciàma 'l ešèercit amiich da le nàavi...

Püsèe de là (la vàarda indrée) Minèerva, che la lüšii in de 'n niigol de lüüs da fàa paüüra e armàada cun l'Égida de la Medüüša, la s'éera mìa in pée insìma a la citadéla.

Giòove stès 'l incuràgia i Gréeci, e el ghe dà na màan cu' sbürlàa i Dèei cóontra j armàat trujàan.

Fióol scàpa, làsa lé, mùchela cun le to fadiighe! Mé te sarò sèemper vešéen, te purtarò sèensa rìs'c a la cà de to pàader".

Dòpo viighe dìt cušé, l'è spariida in méša a le òmbra de la nòt. In de 'n lampès véen fóora davàanti a mé le figüüre baldràche de i Dèei nemìich de Tròoja...

Oh, alüura tóta Tròoja la me pariiva andàa sóta tèra tra le fiàme e végnar tóta šó! Cùma quàant in sö le muntàgne i paišàan a gàara i se sfòorsa de ficàa šó na piàanta vécia e i ghe la mèt tóta cun tàanti manaréen: el gràn ciümél el tréma e el fà paüüra perchè el póol cascàa šó, fintàant che, sacagnàada da le feriide, la piàanta piàan bèl bèl la crìida per l'ööltima vòolta e stripàada da la muntàgna la rìiva bèle culegàada in tèra.

Végni šó per le stràade in fùrlòorum e cun 'l ajòt celèst riési a pasàa in méša a' l fòoch e a i nemìich; le fréce le me rispéta, le fiàme le se ritìira. Ma quàant riivi a 'l ingrès de la cà antiiga de la me famiglia, me pàader, che vurìivi salvàa per prim e purtàa in muntàgna, el vóol pö viiver dòpo la féen de Tròoja e patii 'l éšili. "Vuàalter - el me dìis – che gh'ii el sàanch giüen e sàan, vuàalter che sii in de 'l pièen de le fòorse, scapèe...

Se chii stà in céel el gh'àres vurìit fàame scampàa de pö, el gh'àres salvàat la pàatria. M'è bastàat viighe vùst na vòolta la me cità distròta, la rüina, i masamèent. Lasèe che el me còorp el ripòoši chì, cušé: salvèel e andèe! Truarò prèst la mòort per màan de' l nemìich, che 'l garàa pietàa de mé e el vurarà el me còorp e-stèench. A vurii miia el sepùlcher 'l è miia difìcil. Andèe! Da na möcia d'àn me la mèeni cun chéesta vùta da nièent, inàbil, miia vardàat bèen da i Celèst:

da quàant Giòove pàader de i Dèei e rè de j òm el gh'aa bufàat sö de mé el so föölmìn e el m'aa tucàat cu'l föoch. Cuśé el dišiiva, bèn persüàas in de'l so gràm prupòsit. Se métum a cridàa per nièent, mé, Crèeuša, Ascàanio, töta la cà, perché Anchiise el cambiès paréer in de'l vóorer spacàa sö töt (sé stès e ògni ròba), cu'l fàa diventàa amò püsèe gréeva la sòort che la ne minàcia. Lüü el se refüüda de muiise. Alùura me prepàari n'altra vòolta per metiime a cumbàter, cun la vója de móorer. Cùša me restàava de fàa se miia chéesto? "Pàader, speràavet dalbòon che mé pudèsi scapàa sèensa de té? Paròole cuśé gréeve j è vegniide fóora da la to bùca? Se i Dèei i vóol che ghe réesta pö nièent de na citàa cuśé gràanda, se pròopia i l'aa deciis, e se té te vóoret che tóti nuàalter gh'àbium de móorer, inséma a té, la pòorta de la mòort l'è vèerta: bèle 'l è adrée a végnir Pirro quarciàat de'l sàanch de Priamo, Pirro che 'l cùpa el fióol davàanti a'l pàader e 'l pàader davàanti a 'l àaltàar sàacher. O màader veneràada, per chéesto te m'èet salvàat in méša a le fréce, in méša a le fiàme? Perché gh'àabia de véeder el nemìich végnir in cà miia, me pàader (e Crèeuša vešéen a lüü) mòort 'l öön cu'l sàanch de chél àalter? Áarmi, o gueriéer, purtèeme de j àarmi! Chéesto 'l è 'l ööltim dé per chìi gh'aa perdiit, e el ne ciàma. Turnùm tra i Gréeci, lasèeme cumbàter de nóof! Murarùm tóti, da 'l prim a 'l ööltim, ma miia sèensa vendéta".

Alùura me quèerci amò de fèr, sistéemi a'l bràs el scüüt e vòo fóora da'l palàs. Ma pròpia in sö la pòorta la me dóna la se slóonga a i me pée, e la j àa bràsa sö in de'l dàame in bràs Jùulo: "Se te cùret in frésa a móorer pòorta cun té àanca nuàalter, indùaa te vóot: se invéce per to esperièensa te gh'èet amò fidücia in de j àarmi che te gh'èt ciapàat, prima de töt difèent chéesta cà. A chìi vóot lasàa Jùulo picenéen, to pàader e mé, che na vòolta te ciamàavet la to càara dóna?"

Crèeuša la impieniiva la cà de làagrima. Ma èco che véen fóora na ròba màai viista prima. Intant che bàaşum cridèent e fùm le càare a Jùulo, na lèengua legéera de föoch la pariiva impisàase insima a la so téesta: na fiàama da nièent

che la sfiuràava i so cavéi mòorbit e la ghe giràava töt intùurno a la téesta. Stremiit, barbelèent de paüüra, ghe dùm en scurlòt a chéi cavéi in fiàme, céercum de smursàa la fiàma sàacra cun l'aaqua. Ma Anchiise el gh'aa svalsàat j óc a le stéle, cun felicitàa, e indrisàade le màan a'l céel, el gh'aa dît: "O Giòove, té che te pòdet töt, se te vóot lasàate cumóover da le urasiòn de la gèent, dà 'n uciàada a nuàalter! Apéena chéesto te dumàandi. E se la nòostra pietàa el la mérita, dàane en sègn, pàader sàant, e dàane la cunféerma de chéesta profesìa".

El gh'iiva apéena parlàat che sübit da la mansina che s'ciupàat en tròon e na stéla cascàada só da'l firmamèent la s'è mîsa a cùrer in méša a la nòt e la gh'aa fàt en dišègn de lüüs.

La védum, che la brilàava, sfiuràa el tée de cà nòostra per andàa a sguarnàase – tàa'me per dìine la stràada – in de i bòsch de l'Ìlda: el so viàc l'è stàt ilüminàat per en bèl pés e töt intùurno gh'è vegniit só en vapùur de šùulf che 'l te inciudàava.

Vinciit da chéesto miracól me pàader el se léeva in pée e 'l se mèt a pàarla a i Celèst, in adurasiòn de la stéla sàacra.

"Miia pö, miia pö, sta chî a menàmela – el n'aa dît – ve vegnarò adrée, in tóti i pòst che vurariî. Dèei de la pàatria, salvèe la me gèent, salvèe me neóot! 'L aügüüri che me fèe 'l è ciàar e capîsi che sîi amò da la pàart de Tròoja. Dîši pö de nò a 'l vóorer végnier cun té, càar el me fióol!"

• LA FÜÜGA

Bèle el se sèent püsèe catiif el s'ciupàa de'l fóoch che 'l brüüša per tôte le müüra: le fiàme j è bèle lé apróof: "Càar el me pàader, sö, sistémete sö le me spàle próonte a tegnîite sö: el to pées el sentarò gnàan. Indùà 'ndarùm el pericól el sarà precîs per tóti e per tóti ghe sarà la salvésa. Jùulo che 'l è pîcenéen el me cumpàgni, Crèeuša la me véгна adrée da luntàan. Vuàalter servidùur, stèene a sèenter: apéena fóora da la citàa gh'è na culîna cun en véc santüàari de Cérere, abandonàat. Lè apróof gh'è en ciprés antiich, veneràat per tàanti àn, che 'l è sàacher

a i nòoster antenàat: catùmese tōti lé, ma gh'ùm de 'ndàaghe ognöön per na stràada diferèenta.

Té, pàader, ciàpa per màan j aréet sàacher e i Penàati de la pàatria: el sarès en sacrilèegi se mé gh'ési de tucàai

- cuśé spùurch de masamèent, vegniit fóora da le tiighe de guèra – sèensa esiime lavàat in de n'aaqua ciàara”.

Dòpo viighe dit cuśé, mìs in sō le spàle en mantél e na pelicia de leòon, me cùci a tóo sō el pées de me pàader.

A la màan dèestra se tàca cun la manìna Jùulo, el me picenéen, che 'l s'è metiit a 'ndàa adrée cun i so pàs cüürt chéi lóonch de mé, de so pàader. Didrée véen la me dóna.

Ciàpum le stràade püsèe a'l scüüri, e mé che prìma gh'ìivi mìa paüüra de le fréce che i me tiràava adrée da tōte le pàart e gnàanca de i bataliòn de i Gréci, adès trémi per ògni venteśél, per ògni ciòch, paurùus e ansiùus per me fióol e per me pàader.

Sùunti rivàat apróof a le pòorte e bèle me pariiva de viighe pasàat tōti i ris'c de la stràada quàant en cincél de gèent che caminàava el n'è vegniit apróof a l'imprüiisha; e me pàader intàant che'l vardàava in de l'óombra, el gh'aa dit: “Scàpa, o fióol, sùunti chì! Védi i scüüt che fiamégia e j àarmi che le fa di lampès”.

Alùura sòo mìa che divinitàa nemiiga la m'aa stravòolt la mèent imbirlàada. De gràan cùursa vòo per viè travèerse, sguarnàade, sèensa 'ndàa per le stràade püsèe cugnusiide.

E chì, mé disgrasiàat, el destéen el me pòorta jà la dóna!

Fóorsi Crèeuša la gh'aa sbaliàat e-stràada, südinò fiàca la s'è fermàada a setiise šó? El sòo mìa; ma da alùura l'òo mìa pö viista. Me sùunti mìa giràat a vardàa se la se

füdès perdiida e gnàanca gh'òo màai pensàat a lée prìma d'èser rivàat a la culina de Céerere, a'l vèc santüàari.

Chì, tōti riüniit, gh'éera mìa nisöna persüna che gh'ès mìa dispiaśéer d'i cumpàagn, de'l fióol e de 'l so òm.

Chìi, de i Dèei e de j òm, gh'òo mìa acüśàat, cun la téesta rimbambiida de dulùur? Cùuša m'è pariit de viighe vüst in de la citàa mìa a tòch che la füdès püsèe dulurùuša?

Ghe cunségni Ascàanio, el pàader Anchiše e i Penàati

de Tròoja a i me cumpàgn, che mé cumpàgni pò a sguarnàase in de na valàada. Dòpo tùurni indrée in citàa cun adòs de j àarmi che brilàava. Sùunti deciis a ricuminciàa de nóof, a traversàa tóta Tròoja cùma 'l è làarga e a fàame véder àanca se sùunti amò in perìcol. Tée 'l chì che sùunti amò a le müüre e a la pòorta dešèerta e scüüra de dùa sivi vegniit fóora: camini sò i me pàs, a l'indrée in de l'óombra, e intàant vardàavi cun atensiòn i pòst indùu séeri bèle pasàat. In ògni pòst me se impièena l'ànima de urùur: el silènsi stès – la mancàansa de sègn de vita – el me fà végnier i sgrìsoi a j òs. A la féen riivi a cà mia, per véder se per càašo Crèuša la füdès turnàada. Gh'éera 'ndàt dèenter invéce i Gréeci e i gh'ìiva ocüpàat el palàs intréech. Uramàai el fóoch, che töt màangia, 'l è sbürlàat da'l vèent fina a'l téc, le fiàame le véen fóora cusé vàalte, che j è diventàade padrùne de'l céel. Intàant che vò avàanti, vèdi amò na vòolta le cà e la citadéla de Priamo. Pròopia chì, sóta i pòortech sulitàari de'l tèmpli de Giunóone, Feniice e 'l Ulise tàan' catiif

- che i g'ìiva chéesto cóompit – i fiiva la guàardia a la ròba rubàada. I tešòor de Tròoja, purtàat jà da le cà incendiàade de tóta la citàa, j è lé da véder in de 'n bèl 'móc, vàalt miia de rìder: ròba de mangiàa sàacra a i Dèei, de le còpe d'òor püür e vestiàari rubàat. Töt lé arèent, in lóonga fiila, ghe stà i pütéi e le dóne stremiide. Gh'òo 'nfina viit el curàc de metiime a vušàa in de l'óombra e gh'òo impieniit le stràade de sàm: fiàch, gh'òo vušàat per nièent el nùm de Crèeuša, l'òo ciamàada amò e pò amò. E intàant che la cercàavi in de la citàa, m'è vegniit fóora la so figüüra de pasiòn - el so fantàasma - püsèe vàalta e gràanda de cùma gh'èsi màai pudiit viila viista. M'è vegniit la pél d'òoca: i cavéi i me s'è indrisàat in téesta, la vùus la me s'è ingrügnaada in gùla. "Perché te fèet ciapàa da'l dulùur sènsa resiister, càar el me òm?", la m'aa d'it Crèeuša per calmàa i mée penséer.

– Chél che sùcèet l'aa deciis la voluntàa féerma de i Celèst; el destéen cun el rè de l'Oliimpo i vóol miia che té te póda purtàate adrée Crèeuša. Te gh'àrèet de 'ndàa incóntra a 'n

éšili lunghìsim, te gh'arèet de traversàa en spàsi bèl gràant de màar. E a la féen te rivarèet in de'l paées de l'Espéria, dùa el Tévere el cùr cun càalma tra i càamp bèen aràat da j òm de lé. E là te spéta le ròbe bèle de'l règn d'Itàalia e na mujéer cu'l sàanch de rè.

Criida miia per la to càara Crèeuša. Mé vedarò miia le cà süpèerbe de i Mirmidoni o de i Dòlopi e gnàanca andarò a sèerver in Grécia, mé che sò de la ràsa de Dàardano e sùunti nóora de Vénere; la gràan màader Cibéele la me tèn in d'i so pòst, in etèerno. E alùura te salüti, ricòordete de mé in de 'l amùur de Jùulo".

La m'aa lasàat in de l'àaria sutiila, intàant che la cridàava e mé che vurìivi parlàaghe amò. Trè vòlte gh'òo cercàat de brasàala sö e trè vòlte la so figüura la m'è scapàada, preciša a 'n sógn alàat. Apéena alùura, finiida la nòt, gh'òo pudìit véder amò i me cumpàgn.

Cun tàanta meravìilia védi che s'è mìs inséma de la gèent nóoa, in de 'n gràan nömer, òm, dóne, giüinòt, na möcia de puarèt deciša de pàarter per 'l ešili. J è vegniit da ògni pàart, cun pòoca ròba adrée e tàant curàc, próont a vegnìme adrée in qualsiasi pòst gh'èsi vurìit andàa, al de là de'l màar.

E bèle nasiiva Lucifero là in àalt sö le póonte de l'Ìlda, e el se tiràava apróof el dé nóof. I Gréeci i fiiva la guàardia atèenta a tôte le pòorte: gh'éera miia speràansa de 'ndàaghen fóora a la mèj. Cušé, custringiit a mulàa töt, gh'òo ciapàat me pàader in gròpa e me sùunti purtàat vèers le muntàgne.

• TÈERS CÁANT

Rivàat sö le buschine de le muntàgne de l'Ìlda e scapàat da la càcia de i Gréeci, i Trujàan in füüga i pàsa 'l invèerno cù'l méter in pée na flòta de viint nàavi. Quàant gh'è rivàat la primavéera i se imbàarca per andàa in Tràacia, na tèra che stà in méša a la Macedònia e a'l màar Néegher. Chì Enéea el vurarès costrüii na citàa nóoa, ma ghe fà cambiàa paréer òna de le tàante magie che cumpàgna chéesto òm segnàat da'l destéen. Infàti, intàant che'l preparàava en sacrifici prupisiàatori e el stripàava en quàal ramèt de miirto, e el vèt végnier fóora de'l sàanch da'l fòst de la piàanta e 'l sèent àanca na vùus. In de'l miirto lé, gh'è stàt trasfurmàat

Polidòoro, fióol de Priamo che de j àan prima 'l éera stàt mandàat in Tràacia da'l re Polimnèestore (che 'l éera 'n siuròon), per tegnìil fóora da la guèra.

Per rubàa el tešòor, Polimnèestore el gh'ìiva cupàat chél giüinòt lé. Polidòoro el céerca alùura de cunviincer Enéea a scapàa da chéla tèra gràma, e el la préega de'l sutràal in de la tèra, cun rispèt e onùur. Enéea dòpo el fà chél che gh'ìiva dèt Polimnèestore e 'l se mèt in viàc per màar in diresiòn de Déelo, dùa el vèen uspitàat da'l rè Ánio, amiich de so pàader. Dòpo el vè a fàaghe de le dumàande a 'l oràcol de Apollo, che el ghe diis de metiise sübit en viàc vèers la tèra antiiga de la so gèent. Lüü el crèt che la sàga l'iišula de Créeta, da dùa gh'éera rivàat Tèucro, e el vè per chéla pàart lé. Ma na gràan tempestàada el la pòorta a riparàase a le iišule Stròfadi. Chì, intàant che i menàava via da Tròoja, i s'éera tóti mis a sacrificàa bóo e péegure a Giòove e a mangiàa. E lé i vèen atacàat da le Arpie e per fòrsa de ròbe j è custringiit a difendiise cun j armamèent.

Öna de le Arpie, Celéno, la ghe diis che lùur i sarès rivàat in Itàalia, ma prima i gh'arès patiit la fàm, tàant de dùui mangiàa i piàat de *farro* sèch.

I vè amò in màar e i rìiva a'l prumuntòori de Áansio, in de 'l màar Jònio, vešéen a'l tèmpli de Apollo. Chì i mèt in pée i so giòoch de sèemper, i fà i sacrifici e i pàsa cušé 'l invèerno. Dòpo i pàart amò in viàc e i rìiva in de 'l Epiiro, a Butriinto, dùa régna Éleno, fióol de Priamo, che 'l gh'aa spušàat Andròmaca, na dóna màai cuntèenta. Quàant i s'è catàat, la dóna de Ètore e Enéea, i s'è brasàat sö. J éera tàant cuntèent. E j óc de tóti dùe j è diventàat ümit. I trujàan i vèen uspitàat in chéesta citàa che ricòorda per cùma l'è mìa, in de le costrüsiòn de in de le vie, l'antiiga Tròoja.

Prima de salüdàa Eléno per riprèender el viàc, Enéea, che 'l sà che 'l so sòcio 'l è 'n gràado de léger el destéen, el ghe dumàanda cuša ghe sücedarà in de'l dumàan. Eléno el ghe diis che lüü, Enéea, el gh'arà de fundàa en gràan règn e el ghe diis cuša el gh'arà de fàa in viàc per rivàa a la tèra prumetiida. El gh'arà de 'ndàa apróof a la Màagna Gréecia sèensa andàa šó lé, el gh'arà de stàa atèenti a Scilla e a Cariddi, Quàant el truarà, a la féen de 'n fiòm gràant, 'n èelce e na ròja cun trènta nimaléen, lé el gh'arà de fundàa na citàa.

Salütàat Eléno cun en scàambi de regài e de prumése, Enéea el ciàpa amò el màar e dòpo mìa tàant el vèt a bunùura végnér fóora l'Itàalia. Tóti i vùuša per la cunténtesa. Custegiàada la Calàabria i rìiva in Sicilia a pée de l'Ètna. Chì j incóntra Achemènide, en cumpàgn de Ulise desmentegàat sö l'iišula. Lüü el cöönta 'l epišodi de Poliféemo e el li àa préega a scapàa e de catàa sö àan lüü. Difàti, el chì che 'l vèen fóora el mùuster che 'l vèen a rešentàase la l'urèenda feriiida. I gh'aa apéena el tèemp de menàa le tòle da la rìiva e per scapàa da 'l atàch de Poliféemo e de àalter Ciclòopi.

- **VÈERS 'L ÈŠILI LUNTÀAN**

Dòpo 'l divertimèent, sènsa téesta, de i Célest de sbragàa 'l impéri de l'Àašia e la gèent de Priamo, dòpo che gh'è vegniit šó lìlio la sùpèerba, e 'l terèen pièen de fòm 'l è stàt töt quarciàat da le rüine brüşàade de Tròoja, sbürlàat da j aügüüri de i Dèei, gh'ùm decidiit de 'ndàa a catàa de le tère dešèerte e 'n ešili luntàan.

Cušé, sóta l'antiiga Antàandro (28), pròpia a i pée de l'ìida, mètum in pée na flòta, ciàmum töt i cumpàgn sènsa savii dùa i ne purtarà i Fàati, dùa pudarùm fermàase. Gh'éera apéena scuminciàada la primavéera quàant me pàader Anchiše el gh'aa urdinàat de méter a pòst le véele miràade vèers el destéen.

Me sòo mìs a cridàa quàant gh'òo abandonàat le spiàge, i pòort de la pàatria, i càamp 'ndùa na vòolta gh'éera Tròoja. Me sùunti mìs a cùrer per el màar gràant, ešiliàat, cun i cumpàgn, el fióol, i Dèei gràant e le figüre de i Penàati pìcoi.

(27) Antandro: piccola città portuale a sud di Troia.

- **POLIDÒORO**

Gh'è miia tàant luntàan en paées de pianüüre gràande, sàacher a Màarte, dùa ghe stà i Tràaci, e duminàat na vòolta da Licùurgo el catiif. Chél paées lé, fintàant che la Furtöna l'è stàta amiiga, 'l éera sòcio de Tròoja, in de' l sègn de 'n 'antiiga uspitalitàa e de na sàacra aleàansa. Pròpia chì vòo a sbarcàa; sò la spiàagia mìsa a gómet, sbürlàat da 'n destéen nemìich, méti in pée le pìme müüra de na citàa che ciàmi Enéade, da' l me nùm. E ufriivi en sacrifici en tòor belìsim, sò la spiàagia àalta, a i Dèei prutetùur de' l lauràa scuminciàat e a me màader Vénere. Gh'éera per càašo, lé vešéen, en muntešél quarciàat in sìma da curniíoi e de 'n buschèt de piantìne de miirto. Me sùunti fàt apróof cu' l penséer de stripàane quaidöna da la tèra per quarciàa pò j àaltar cun chéi bròch pièen de fóje: ma m'aa šelàat en miràcol tremèent, da miia créder.

Apéena stripi sò la pìma piantunéla, èco che na gùsa de

sàanch néegher la véen fóora a spurcàa la tèra. ‘N urùur frèt el me fa sgingurlàa el còorp, per la paüüra el me sàanch el se giòsa.

E me méti sübit a tiràane fóora ‘n àalter, e intàant céerchi de capii da dùa el fùdès rivàat lé chél sàanch schifùus; e amò na vòolta le gùse le véen fóora e le riiva šó da ‘l fóst rôt de la piàanta. Intàant che pensàavi a tàante ròbe, pregàavi cun töt el cóor le Niinfe de la tèra e ‘l pàader Màarte, prutetùur de i camp de i Géeti (28), perché chél fàto lé el purtès miia sfürtöna, che ‘l fùdès miia en sègn de bröte ròbe.

Céerchi àan de tiràa sö na tèersa piantunéla, cun na fadiiga püsèe gràanda, e fòo la lòta in šenóc cóontra la düüra sàbia. E pròpia lé sèenti da‘l muntešél la vùus de öön che pianšiiiva, na vùus che la diis: “Perchè te me fèet màal, Enéea? Viighe pietàa de chìi ‘l è sutràat, spùurchete miia le màan pietùuše. Sùunti miia straniéer, ma Trujàan, e el sàanch che te védet végner fóora el véen miia da la légna. Ah! Scàpa da chél pòst chì bastàart, da chéesta spiàgia ingùurda! Mé sùunti Polidòoro: tàante fréce de fèr le m’aa infilsàat e j è cresiide cun radiis rübööoste e cun de le gème sutiline”.

Cùma sa gh’èsi ciapàat na canelàada sö la cràpa, sùunti stàt lé cun la bùca davèerta, me s’è indrisàat i cavéi, m’è ‘ndàt via la vùus.

El pòover Priamo, en pòo de tèemp prima, quàant in de‘l véder le müüra asediàade da i Gréci el speràava pö in de la vitòoria trujàana, el gh’iiva mandàat so fióol Polidòoro da‘l rè de Tràacia, cun tàanti sòolt adrée, perché el pudès créser sèensa viighe la guèra atùurno. Apéena la putèensa de i Tèucrici ‘l è stàta mìa a tòch, apéena la Fürtöna el li àa abandonàat, cheschì el s’è metiit da la pàart de chìi ‘l éera adrée a viincer. E ‘l è ‘ndàt adrée a Agamennone: el gh’aa giràat le spàle a ògni giüstiiisia, el gh’aa cupàat Polidòoro, el gh’aa rubàat ‘l òor cun la fòorsa. Indua te séet in gràado de sbürlàa i cóor de j òm, bislàca de na féevra de ‘l òor, che te végna en cùulp! Apéena me sùunti desedàat da‘l stremisi, gh’òo cüntàat, prima de töt, chéla ròba chì a me pàader e a j àalter capitàni, e gh’òo dumandàat en paréer. La rispòosta de tötì ‘l è stàta

chéla de menàa le tòle da chéla tèra disgrasiàada e impustùura, e de méter le véele a'l vèent. Alùura fùm el fùneràal a Polidòoro. Svàalsum en gràant móont de tèra per fàa la tóomba: métum sö de j altàar caragnèent de néegre piàante e de dràp e-scüür per i Màani, e intùurno a j àaltar ghe stà le dóne d'ìlìo cun i cavéi a'l vèent, cùma gh'è l'üsàansa. Vóodum le scüdéle, che s'ciöma de làt, e cùpe de sàanch, sàarum l'ànima in de'l sepùulcher, e a gràan vùus per l'ööltima vòolta ghe dùm el salüüt püsèe gràant.*

*tazze

(28) I Geti erano popoli bellicosi che abitavano a nord del Danubio.

• DÉELO

Apéena el màar 'l è pariit miia bröt, apéena se càalma i vèent cun el lasàa le óonde a'l so pòst e cun el bòn Àustro che sèensa fàa de'l sàm el ne ciàma a'l làarch, i cumpàgn i tìira le nàavi in àaqua e j impièena el màar lé apróof. Végnum fóora da'l pòort, citàa e tère le se luntàana. Gh'è in méša a'l màar en pòst sàant, che 'l ghe piàas püsèe de tóti chéj àalter a 'l gréeco Netùno e a la màader de le Nerèeidi, 'n iišula che en tèemp la giràava intùurno a le spiàge e a i pòst de màar, fin quàant Apollo che'l pòorta 'l àarch el l'aa impiantàada tra Giàaro e l'àalta Micòono, e 'l gh'aa vurìit che la se pudès miia pö móover, e fàta giugatàa da'l vèent e che la füdès veneràada. Rìivum chì pròpia in de chél'iišula chì, pacìfica, che la ne bràsa sö in de 'n pòort sicüür, fiàch cùma sìivum. Vegniit fóora da le nàavi 'ndóm a unuràa la sàacra citàa de Apollo. Ànio, rè de chél pòpol e àanca sacerdot de Féebo, el ne vèn incóontra, cun in téesta el sàacher alòor e le bèende, e el ricugnùs Anchiiše, so véc amìich; cùma gèent vegniida da luntàn ghe strèensum la màan e 'ndóm dèenter in cà sùa. Adòorum el santüàari de'l Dìo, fàt cun préeda antiiga: "O Apollo, dàane na cà nòostra; sùuntum fiàch! Deh, dàane de le müüra: na ràsa e na citàa che la gh'àbia de dūràa 'n pés! Sàalva la nóoa Pèergamo, reliiquia trujàana scampàada a la ràbia de i Gréeci e de'l Chìle catiif. A chii gh'ùm de 'ndàaghe adrée? Dùa gh'ùm de

'ndàa a catàa na pàatria? Pàader, fàane 'n aüğüüri, véè dèenter in de l'ànima nòstra".

Ed ècula: pariiva che ghe fùdès vegniit la tremaréla a töt, a le pòorte, a 'l laür de'l Diò; la muntàgna pariiva che la se fùdès muüida, tremàava töt, el sgabél a trii péè el fiiva el vèers de'l bóo in de'l tèempli vèert.

Cuciàat šó a bašàa la tèra, sèentum na vùus che la ne diis: "Vuàalter Trujàan sii fòort. La tèra da dùa sii nasiit, prima còna de i pàader, la ve vedarà turnàa in de'l so sèen de màader, cùma se fùdèses turnàat da la guèra. Sö andèe a cercàa la màader antiiga! Indùa la gèent de Enéea, i fióoi de i so fióoi e püsèe in avàanti i neóot, i Duminarà en spàsi grandisim de tèra e de màar".

Cušé el gh'aa dît Féébo; e n'a alegrìa gràanda gh'è vegniit fóora in tóti nuàalter. Tóti i dumàanda cùma le siès le müüra prumetiide, indùa Féébo el ciàmi nuàalter a šübianèent e el ne ùurdini de turnàa indrée.

Alùura me pàader, tiràade fóora da l'ànima le memòorie de la gèent eròica de na vòolta, el gh'aa dît: "Scultèe, cumpàgn, ve digarò indùa se tàca la vòostra speràansa. In méša a'l màar gh'è Créeta, l'iišula sàacra de Giòove, dùa gh'è la muntàgna de ìida: la primisima còna de la nòosta nasiòn. Ghe stà tàanta gèent: cèent citàa gràande, famùuše in de'l prodüšer tàanta ròba.

Pròpia da lé, se ricòordi bèen chél che de spès gh'òo scultàat, el pàader antiich Tèucro el s'è muüit vèers le còoste de la Tròade, e el li àa catàade fóora cùma so cà. ìilio e le citadéle de Pèergamo le gh'éera miia gnamò; i Tèucuri i stìiva in de le valàade püsèe in bàs.

Da Créeta gh'è vegniit la Màader divìna de'l Cibéele, i bróons de i Coribàanti e el bòsch sàacher de l'ìida, da Créeta la manéera de celebràa in silèensi i mistéeri, da Créeta i léeon ligàat che i tiira el càr de la gràan regìna. Avàanti alùura, scùultum i diviìn precèt, 'ndom dùa lùur i ne pòorta! Fùm la pàace cun i vèent, 'ndóm a i règn de Cnosso. J è miia tàant luntàn: cu'l permès de Giòove la flòta la rivarà a la còosta de Créeta in de la matìna prèst de'l tèers dé". Dòpo viighe dît cušé, el gh'aa

sacrificàat sö in de j altàar de j animàai cùma se üšàava alùura: en tòor a Netùuno, en tòor a Apollo, na péegura néegra a la Tempésta e öna biànca a i vèent amiich.

- **CRÉETA**

Gh'éera la vùus che 'l rè Idomenéeo, casàat jà da'l règn de so pàader, el se sàga ritiràat da l'ìisula, e che le spiàge de Créeta le sàga dešèerte, e che le cà le sàga vóode de nemìich e che le so citàa le sàga abandunàade. Làsum a le spàle el pòort de Ortiigia e intàant che vulàavum sö 'l màar pàsum arèent a Nàsso, da i pìch de muntàgne che sùna de cincél in unùur de Bacco, vèers Donùusa, a Oleàaro e a Pàaro biànca cùma la néef, a le Cìcladi sparpajèente per l'aaqua, a pòst strét agitàat fra tère vešìne. Véen sö el càant di marinàar tàa'me in de na gàara in de l'àaria: "Vòogum vèers Créeta e vèers i nòoster antenàat!" En vèent nasiit da la pàart didrée el ne jöta in de 'l nòoster viaggiàa, fin quàant riivum a le spiàge antiighe de i Curéeti. In frésa, sùbìt costrüisi chì le müüra de la citàa insugnàada, la ciàmi Pergaméa e ghe dighi a la me gèent, cuntèenta de chéesto nùm, de amàa i nóof fugulèer, de svalsàa na muràja intùurno a le cà nóove. le E bèle töte le nàavi j éera in séca sö la spiàgia, i gioìn i pensàava de spušàase e àanca a i càamp nóof che i gh'arès duiit stàaghe adrée, e mé che metiivi fóora le légi e ghe dàavi le cà a töti: quàant a 'n cèert mumèent da l'àaria miia a pòst gh'è vegniit só a sùura de nuàalter, sö i nòoster còorp, sö le piàante e sö i càamp insumenàat na pèesta tremèenda, che la distrügiiva töt, na stagiòn de mòort. J òm i gh'ìiva lasàat lé de góoder, südinò i se tiràava adrée i còorp malàat; la stéla Sìirio la brüšàava i càamp e la so sumèensa; l'èerba la diventàava giàalda; el furmèent malàat el te impediiva de mangiàa. El pàader Anchiise el ne préega de rituràa amò da Féebo a'l santüàari de Ortiigia, a traversàa el màar cu' i rèm per impluràa na gràasia, per dumandàaghe quàant vuraràal fàa finii le nòostre fadiighe, indùu el pèensa de méter riméedi a i nòoster màai, de cambiàa stràada.

*'L éera nòt, sö la tèra le ròbe animàade le durmiiva:
ed èco che le figüüre sàacre de i Dèei e de i Penàati de
Frìigia che gh'ìivi purtàat cun mé da Tròoja, in méša a
j incèendi de la citàa, i m'è vegniit davàanti a j óc, intàant
che runfàavi, bèi ciàar a'l löm de la löna che in de la so
lüüs pièena la filtràava da la finéestra. Alùura cun chéeste
paròole le gh'aa dàt 'n aiöt a la me fadiiga. "Chél che te
dišarès Apollo, se te gh'èset de 'ndaa a Ortiigia, el te la
diis adès, sèensa giràaghe atùurno, cu'l mandàate nuàalter.
Nuàalter che sùuntum vegniit adrée a té e a le to àarmi,
quàant l'è stàta rüinàada Tròoja, che a'l to cumàand, sö la
flòta, gh'ùm traversàat el màar e-s'cióonf, svalsarùm a le
stéle i to neòot de'l dumàan, ghe regalarùm 'n impéri a
la so citàa. Té te drisarèet de le müüre grandissime per òm
grandisim: ma te gh'èt miia de fermàate in chéesta lóonga
fadiiga de la to füüga da Tròoja. Te gh'èet amò de pàarter:
Apollo el t'aa miia sügeriit chéeste riive, el t'aa miia
urdinàat de stàa in chéesta iisùla. Scùulteme. Gh'è 'n paées
che i Gréeci i ciàma Espéeria, na tèra antiiga, fòorta in de le
àarmi e generùuša; j Enòotri eròoi i gh'è stàt in de'l pasàat:
adès se diis che i so disendèent i l'àbia ciamàada Itàalia
da'l nùm de' so càpo. Chéesta l'è la nòostra pàatria, de chì
gh'è vegniit el pàader Iàasio e Dàardano, el cèp de tóta la
nòostra rása. Léevete sö e pòorta chéeste paròole sincéere
a'l véciu pàader: chél céerchi le tère de l'Aušòonia e Còrito
antiiga, pàatria de Dàardano. Giòove el te impedìs de stàa
in d'i càamp de Créeta".*

*Stralünàat per la višìon e per le vùus de i Dèei (perchè 'l
éera miia en sógn chél lé, ma m'éera pariit de vediime
davàanti viif e sàan i cavéi velàat e le fàce de i Dèei: en
südùur šelàat el me se infricugnàat per tóta la persùna),
me léevi sö da'l lét e pòorti vèers el céel le màan gióonte,
e préeghi i Dèei e vèersi in sö 'l altàar de'l véen pürisim.
Fàta la libagiòn, ghe diši cuntèent chél che gh'è sùcès a
me pàader Anchiisè e ghe spiéeghi ògni ròba cun càalma.
E lüü el gh'aa ricugnusiit la nàsita dùpia de la nòostra
famìilia e i dùu divèers antenàat, Dàardano e Tèucro,
e el gh'aa ricunusiit de esìise sbaliàat.*

Dòpo gh'è vegniit in mèent: "O fióol, che i destéen de Tròoja i te dà tàant de tribulàa, apéena Casàandra la me parlàava de'l dumàan. Adès ricòordi che de spès la dišìiva che en gràan destéen la me rása la gh'arès viit, e la nùminàava l'Espéeria e i règn de l'Itàalia.

Ma chii gh'arès pensàat che i Trujàan i sarès rivàat a le spiàge de l'Espéeria? E chii gh'àres crediit alùura a Stùm adrée a i cunsèil de Apollo, cercùm na Cassandra? fürtöna püsèe bèla!" El diis cusé: intàant che i vušàava de felicitàa, tötì j übidìs a le so paròole. Mèenum le tòle àan da Créeta e ghe làsum lé pòochi cumpàgn, dèervum le véele e se métum a cùrer sö le nàavi per el gràant màar.*

*consigli